

MARCEL·LINO MASSANA, D'HERODES A PILAT

JOSEP CAMPRUBÍ SENSADA

1. CONSIDERACIONS PRÈVIES

Faltaven pocs dies per al Corpus de 1979 quan la Palmira, una dona d'uns seixanta anys, tornava a casa amb el seu fill Jaume després d'haver-lo acompanyat a una visita mèdica. Al cap d'un moment, una veïna l'informava que feia una estona algú havia demanat per ella: «*Ha vingut un home però no s'ha anomenat*». L'home era Marcellino Massana que, després d'anys d'exili a França, havia tornat de visita a Berga i buscava la seva cosina.

1.1. Camins oberts

L'article que presentem és una breu visió d'alguns fets ocorreguts a l'entorn del guerriller maqui Marcellino Massana Vancell, explicats per la seva cosina adoptiva Palmira Porta Pujals,¹ nascuda el 20 d'octubre de 1918, és a dir, tan

¹ Tot i ésser cosins, no portaven cap nom igual i això té una explicació molt lògica que ens ha narrat la Palmira: «*La mare del Marcellino era germana del meu pare, però al meu pare se'l van afillar. Els pares de la mare [del Marcellino, que es deien Josep Vancell i Maria Puig] tenien tres filles i volien un nen. Com que no en van tenir, en van anar a buscar un a Barcelona, a un hospici, i llavors es van tenir tota la vida com a germans i nosaltres ens hem tingut sempre com a cosins*». Al nen adoptat no li van posar el cognom Vancell, sinó que li van respectar el que tenia, que era Porta. Els avis consanguinis de Massana i adoptius de la Palmira procedien de Valldeperes [a la vora de Sant Feliu de Lluelles i de Montmajor, al Berguedà] i en un moment determinat es traslladaren a Berga, dins del nucli urbà, a la zona del Vall, al lloc anomenat les Voltes. L'adopció havia d'ocórrer a finals del segle XIX o, com a molt, durant els primers anys del XX. La infància de Palmira Porta va transcórrer al Puig del Eixuts, davant la casa de Les Heures, a Sant Climent de la Riba, prop la riera de Merlès [Lluçanès]. Allà va ser on, per primera vegada, va veure el seu cosí: *Jo el vaig*

sols uns dies més tard que ell (Massana nasqué el 3 d'octubre de 1918). És per això que el mèrit d'aquest article és d'ella. El seu testimoni, narrat en primera persona, tal com tradicionalment s'explica la gent nascuda a pagès, ens ajuda a completar una mica més la biografia de Massana, ja que tant ella com el seu nucli familiar havien viscut la major part dels fets que es relaten.

Des del moment en què Marcellino va començar la seva activitat guerrillera no es va relacionar mai públicament amb ningú de la seva família per por que fossin el blanc de possibles represàlies i els poguessin acusar d'encobridors i col·laboradors. Fins i tot des del 1975, any en què va morir Franco, fins al 1981, any en què ell mateix va morir, en cap de les entrevistes concedides va parlar mai –o rarament– de membres de la seva família excepte dels que ja eren difunts. Les persones vives que s'havien relacionat amb ell i que vivien a Espanya eren esmentades només amb una inicial. Ell no sabia com podria funcionar la democràcia espanyola i, en cas que tornés a canviar el règim, aquelles persones que d'alguna manera s'havien relacionat amb la seva persona es podien veure perjudicades.² Massana sabia que les seves declaracions serien llegides o escoltades per seguidors de la causa franquista que, tot i no manar ara directament, en qualsevol moment podien tornar al poder o moure fils per fer actuar aquells franquistes que en els primers anys de la transició espanyola encara ocupaven càrrecs importants. Per això, podríem dir que Massana s'imposà una autocensura. Tots aquests fets han provocat un buit que la historiografia oficial documental mai podrà omplir, un forat en el qual resten com a inexistents persones que visqueren els fets de primera mà i que callaren per no patir la repressió franquista, gairebé totes elles són mortes avui dia.

conèixer per la República quan va venir a casa. S'hi va estar una setmana. Ell venia de Solsona. Era el mes d'agost. Tenia vacances del seminari. Va venir a casa amb el seu germà [el Pepet], la tia [Florentina, de Sallent] i les cosines [Maria i Pepeta]». Resulta que una tia de Sallent [amb la qual conviuria anys més tard] i les seves filles van anar a Berga a buscar Marcellino i el seu germà i, acompanyats per un nen emparentat amb la família de Sallent, van anar a passar uns dies al Puig del Eixuts. Posteriorment, les relacions familiars continuaren: «[Ens veiem] molt sovint no, però allò que vas tenint relació. Un dia el trobes a un lloc, un dia el trobes a un altre. Llavors com que nosaltres ja ens en vàrem venir a [prop de] Berga [Merolla, municipi de Cercs], ja ens vàiem més sovint» (El trasllat de casa el feren el 1936). Amb aquesta nota queda justificada la relació de parentiu entre Palmira i Marcellino.

² Ens ho ha explicat Palmira Porta.

El testimoni de Palmira Porta Pujals, trenta anys després del canvi de règim, ens ajuda a completar una mica aquesta llacuna. Malgrat els 87 anys que tenia quan ens va explicar els fets que relatem, conservava encara el cap despert i els records vius. Després de sentir-li explicar durant anys històries del Massana, totes elles narrades sempre igual, l'agost de 2005 li férem una entrevista en la qual haguérem de tenir present que el temps que ha passat des dels fets relatats fins avui dia pot haver provocat certa pèrdua de memòria o prendre un fet per un altre. Això no significa que el seu testimoni no pugui ser fiable, ja que avui dia una part de la història oficial que coneixem es basa en escrits descriptius fets per personatges com ara Caius Suetonius, Titus Livi, Ptolomeu, Ibn Hayyan, al-Udri, etc., o en els de personatges com els autors de les quatre cròniques catalanes, els dels quatre evangelis o, fins i tot, en les entrevistes de J.M. Reguant, per posar uns petits exemples, tots ells textos i autors que escrivien fets anys després que haguessin passat i generalment amb una finalitat política o religiosa al darrere. En canvi, la Palmira Porta no té cap motiu d'aquests que l'impulsi a exagerar els fets o a tergiversar-los expressament. Ni tan sols perquè era el seu cosí "adoptiu".³ És per això que, malgrat la seva avançada edat i les males passades que de vegades fa la memòria, podem creure en el seu testimoni. Això sí, hem de tenir en compte que els fets exposats aquí recullen, a més a més de vivències personals, algunes de les coses que es deien del Massana a la ciutat de Berga i que de vegades podien ser exagerades o bé formar part de les "llegendes" que s'explicaven d'aquest personatge, però tan tergiversat pot estar el testimoni familiar i popular com els informes conservats de la Guàrdia Civil que culpaven de tot el Marcellino Massana.

Pel que fa a la transcripció de l'entrevista, hem procurat deixar intactes tant com hem pogut les pròpies paraules de l'entrevistada, en cursiva, afegint signes de puntuació i tallant les repeticions. En alguns casos és el narrador qui intervé per tal d'agrupar temes que durant la conversa havien anat sortint per separat. Els afegits o aclariments de l'autor d'aquest article es troben entre claudàtors.

³ Palmira Porta no utilitza mai la paraula *adoptiu*, ja que, des del moment que el seu pare formà part de la família Vancell Puig, tots els membres es van tractar com a consanguinis.

De vegades utilitzem l'expressió “el Massana” ja que al Berguedà així es coneix popularment aquest personatge.

Un primer esborrany d'aquest article, amb el mateix títol, es presentà al Col·loqui de Tardor, el novembre de 2005, organitzat pel Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles i la Universitat de Girona. Estava dedicat al següent tema: *Història i Memòria: El Franquisme i els Seus Efectes als Països Catalans*. Com que només es publicaren les ponències i no les comunicacions, el treball restava inèdit.⁴

1.2. De la màquina d'escriure a l'ordinador

Per conèixer la vida del Massana comptem principalment amb dos llibres: el primer fou escrit per Josep Maria Reguant, *Marcelino Massana ¿Terrorismo o Resistencia?*⁵ i el segon per Josep Clara, *Marcel·lí Massana, l'home més buscat*.⁶ A més a més, hi ha diversos articles i capítols de llibres dedicats a ell.⁷

Pel que fa a la publicació de Reguant, s'ha de dir que, tot i semblar una biografia de Massana, és un instrument ideològic al servei d'una causa política antifrancuista. Publicat el 1979, a la contraportada es defineix l'autor com a militant d'Esquerra Republicana de Catalunya, un fet que queda palès en dissertacions filosòfiques i afegits que no tenen res a veure amb el títol del llibre, una publicació de la qual Marcel·lino Massana havia comentat a Palmira Porta, el 1979, que no n'estava gaire content.⁸ El mèrit de Reguant és haver entrevistat el mateix Massana.

El segon dels llibres, escrit per Josep Clara, és molt més estructurat que l'anterior, un recull exhaustiu dels documents escrits relacionats amb el guerriller, però, per contra, pel contingut del llibre creiem que mai conegué Massana.

En analitzar les dues obres ens adonem que cap dels autors s'ha mogut

⁴ Tan sols es varen recollir en un CD.

⁵ REGUANT, José María, *Marcelino Massana ¿Terrorismo o Resistencia?*, Dopesa, Barcelona, 1979.

⁶ CLARA, Josep, *Marcel·lí Massana, l'home més buscat*, Rafael Dalmau editor, Barcelona, 2005.

⁷ Citats tots ells a CLARA, Josep, *Marcel·lí Massana, l'home...*, pàg. 180-187.

⁸ «Em va dir [el 1979] que en el llibre només hi havia posat que mentides perquè hi havia posat coses que no havien existit mai. Per això [Massana] no el va voler firmar».

a fons pel Berguedà, ja que hi ha topònims i antropònims que no són del tot correctes. D'ells en parlarem més endavant.

Hem de fer saber al lector que Palmira Porta no ha llegit cap d'aquests llibres: el de Reguant perquè Massana el 1979 li va dir que no ho fes i, el de Clara, perquè ha perdut vista i no veu bé la lletra petita, així que difícilment en pot copiar passatges.

En aquest article no farem una biografia del Massana, sinó que tractarem tan sols aquells punts foscos sobre els quals pot aportar una mica de claror el testimoni de Palmira Porta.

2. DE LA FE RELIGIOSA AL SOROLL DE LES ARMES

2.1. Comença el camí d'Herodes a Pilat

Marcel·lino Massana Vancell va néixer el 3 d'octubre de 1918 a Berga i encara no havien passat dues setmanes de vida quan morí la seva mare. Llavors es féu càrrec d'ell una dida anomenada Filomena Soler:⁹ *«El Massana quan volia anar a casa sempre anava a casa de la dida. Se l'estimava molt. Quan la dida estava malalta ell sempre, si podia, li enviava o li feia portar cèntims i l'havia ajudat sempre. Quan va ser morta [1967¹⁰] encara li va fer enviar cèntims perquè es curés i es pogués cuidar bé: ell no sabia que ho fos [morta]. Llavors ell ja treballava a París en una mina»*.¹¹

Sembla que el Marcel·lino tenia dos germans, un anomenat Pepet i un altre sobre el qual els autors no es posen d'acord. La versió de Reguant diu: *«Marcelino sería el pequeño de tres hermanos, hoy los dos mayores difuntos, llamados José y Manuel»*.¹² En canvi, Clara ho exposa d'un altra manera: *«Els altres dos germans foren Josep [1909-1967] i Ramon (...). De Ramon, el padró municipal de 1915 anota que tenia tres anys, però no surt en el de 1920, la qual cosa indica que va morir d'infant»*. Com pot ésser una dissidència tan gran entre els dos autors

⁹ CLARA, Josep, *Marcel·lí Massana, l'home...*, pàg. 14.

¹⁰ REGUANT, José M., *Marcelino Massana, ¿terrorismo...?*, pàg. 39.

¹¹ Palmira Porta sabia que el Massana havia treballat a la mina en algun moment i també a París. Segurament barreja els dos fets.

¹² REGUANT, José M., *Marcelino Massana ¿terrorismo...?*, pàg. 39.

sobre el nom d'un dels germans? Si hem de decantar-nos vers algun dels dos, potser seria cap a la versió de Josep Clara, ja que va consultar el padró. Pel que fa a Palmira Porta, no recorda que hi hagués un tercer germà, així que havia de morir petit, fins i tot potser abans que nasqués el Marcellino.

La Palmira recorda haver sentit explicar a la família que el pare del Marcellino (que també es deia Marcellino), des d'abans de casar-se vivia a casa de dues dones que es deien Filomena (?) i Pepa, a les quals els fills i nebots del Marcellino pare anomenaven ties, tot i que no ho eren, ni tenien cap parentiu. El fill gran del Marcellino pare, anomenat Josep Massana Vancell (el Pepet, germà del Marcellino maqui) visqué tota la vida a casa d'aquestes dues dones i, fins i tot, quan es casà, també s'endugué la dona a viure a la casa. El Pepet i la seva dona cuidaren les ancianes i, en el moment de morir, els deixaren en herència la casa. El seu germà Marcellino (el futur maqui) de petit també havia viscut temporalment amb aquesta gent i, fins i tot, sembla que en algun moment residí amb un germà del seu pare anomenat Ramon, que era solter. Així, un dels germans, el Pepet, restà sempre col·locat en una casa, però l'altre, el Marcellino, hagué d'anar d'una banda a l'altra: *«Aquest nen ha anat tota la vida d'Herodes a Pilat. El Marcellino, com aquell qui diu, no ha tingut mai casa perquè en morir-se el seu pare, en morir-se la seva mare, va quedar a la deudor»*.

El seu pare, que com hem dit també es deia Marcellino, feia de miner i morí quan el nen tenia cinc anys. Reguant¹³ afirma que la mina era d'ell i d'un altre soci i que va morir com a conseqüència d'un accident en aquesta explotació. Clara,¹⁴ en canvi, fa del seu pare un jornaler miner, diu que morí el 18 de gener de 1923 a causa d'una miocarditis crònica, i que la història de l'accident a la mina és una invenció de Reguant. En aquest cas, segurament hem de donar la raó a Reguant, ja que Palmira Porta narra l'accident tal com li van explicar que havia ocorregut i creu recordar que la mina era seva: *«Tenien una mina, la mina del Roc Gros, que era de carbó i estava a La Restanyada, al costat de Vilaformiu. Al pare del Marcellino li va caure un roc i va quedar atrapat a sota de manera que per treure'l van haver de trencar el roc que estava a sobre seu a cops de mall i li xafaren la cuixa. Tan malament li havia quedat que li hagueren de tallar la cama al viu. Abans de fer-ho, li van dir: "et farem molt mal Marcellino", a la qual*

¹³ REGUANT, José M., *Marcelino Massana, ¿terrorismo...?*, pàg. 40.

¹⁴ CLARA, Josep, *Marcel·lí Massana, l'home...*, pàg. 14.

cosa ell contestà: “no me'n fareu pas tant com n'he passat”. D'aquesta feta morí al poc temps». Posteriorment, hem sabut que, a més a més, li van haver de tirar aigua bullent damunt de la ferida. Si la mort va esdevenir per problemes de cor o causes derivades de l'accident, tal com creia almenys part de la família, és un tema discutible, però en tot cas qui sap si les dues coses podrien estar relacionades entre elles. Pel que fa a la mina, ignorem com va acabar el tema de la propietat, però en anys posteriors ningú recorda que l'explotació fos de la família Massana.

Un altre dels temes que ha creat polèmica entre els autors és saber si la família Massana era rica i feien passar misèries al nen. José Maria Reguant diu textualment:¹⁵ *«Las penurias de la infancia las acusaría en el recuerdo, lamentando que sus tíos pidieran limosna por él, utilizando alevosamente su orfandad. Aspecto doblemente triste si cabe, ya que sus familiares no precisaban de ayuda alguna y todos ellos disponían de una vida acomodada. Para él, su padre había dispuesto de dinero suficiente que debía de haberle sido correctamente administrado. Aquellas mezquindades, que repercutían en su forma de vestir, le humillaban con frecuencia»*. Ignorem si alguns membres de la família Massana Vancell podien haver estat més o menys rics, haver-se beneficiat de la mina o fins i tot de la seva suposada venda, però no es pot afirmar que la família fos adinerada: *«Si [Marcel·lino Massana] havia passat misèria o no, no ho sé. Però com que era un temps que d'abundància no n'hi havia i el seu tiet era una mica avar [Ramon Massana, el solter]... i la seva tia Pepa, pobre dona, la Galana, feines tenien a viure [jella i el seu nucli familiar]. Així que potser sí que no havia anat bé com hauria hagut d'anar, però no hi anava ningú (...) [al Marcel·lino] no li havia sentit dir mai que anés mal vestit»*. Pel que fa a la branca adoptiva dels seus tiets, els Porta Pujals, tal com veurem més endavant, eren set de colla i de riquesa no en tenien.

A l'edat de set anys, Marcel·lino va haver de deixar la dida i la seva família per traslladar-se a Solsona, a casa del seu tiet Joan, mossèn sagristà de la catedral, i la seva tia Teresa, la minyona. Allà, segons alguns autors, sembla que estudià en un col·legi de La Salle.¹⁶ No obstant això, Palmira Porta afirma una vegada i una altra que estava al seminari, lloc on era corrent enviar els nens per tal que adquirissin cultura, i molt més si no tenien diners per anar

¹⁵ REGUANT, José M, *Marcelino Massana ¿terrorismo...?*, pàg. 47.

¹⁶ CLARA, Josep, *Marcel·lí Massana, l'home...*, pàg. 16.

a una escola de pagament. Ella es va estranyar quan li vàrem preguntar si el Marcellino era al seminari o en una escola cristiana: *«Estava al seminari perquè se'l va emportar el seu tiet que era canonge. Va estar sempre al seminari»*.

Reguant¹⁷ dedica força pàgines del seu llibre a explicar el pas de Massana per Solsona i la forta càrrega religiosa que va haver de suportar. De la seva estada en aquesta localitat diu que *«de tal forma aborreció todo lo referente a dogmatismos de iglesia, que nunca más quiso saber nada respecto a ella»*¹⁸. Però, era aquest motiu suficient perquè en anys posteriors prenguéssim partit a favor de les causes anarquistes i de les anomenades esquerres? Va tenir algun contacte amb gent d'aquesta ideologia?

2.2. L'arribada de les ideologies polítiques

Als tretze anys (el 1931 o el 1932) va deixar el seminari i se'n va anar a casa dels seus tiets de Sallent, Miquel Guitó i Florentina Vancell. L'estada amb aquesta família és clau per tal d'entendre d'on van sortir les arrels polítiques de Massana i el canvi que durant l'adolescència sofrí i que el convertí ideològicament en el contrari de tot allò que havia estat fins aquells moments. Aquí es plantà l'arrel del Massana revolucionari que s'allistà voluntari a la guerra i que temps més tard recorreria clandestinament les muntanyes de Catalunya. Sense la influència dels Guitó Vancell no s'entendria l'aversion de Marcellino vers les anomenades dretes de la Guerra Civil.

«Llavors va resultar que no es volia estar a Solsona. Al Seminari [o a l'escola cristiana?] no s'hi volia estar perquè mira, no ho sé, no li agradava. El volien deixar a casa [amb Ramon Porta i Sabina Pujals, pares de la Palmira] i la meua mare va dir que no perquè "som molta colla, pobret, aniria mal vestit, mal cuidat". Érem set. I llavors aquell oncle de Sallent [Miquel Guitó] va dir: "ja me l'emportaré jo, ja me'l quedaré jo!". I va resultar que se'l va emportar aquell home i va ser la desgràcia del Marcellino. Se l'emportava a esmolar i era un home que no li agradava gens de treballar. Era molt comunista, hui, sí! Era "l'abanderado" de Sallent! Un dia van sortir uns frares a fer esmolar unes tisores i les hi va fer portar pel Marcellino: "digues-li que val set pessetes". En aquell temps era caríssim set pessetes. El frare

¹⁷ REGUANT, José M., *Marcelino Massana, ¿terrorismo...?*, pàg. 40-52 i alguna altra citació esporàdica.

¹⁸ REGUANT, José, M.; *Marcelino Massana ¿terrorismo...?*, pàg. 48.

se'l va mirar i li va dir: "espera't". Va anar a buscar les set pessetes i els hi va donar però se'l va ben mirar volent dir... [El seu tiet va dir després al Marcel·lino] "T'han pagat? Sí. Doncs anem-nos-en al bar que per avui ja hem fet el jornal!". O sigui que li va ensenyar a anar al bar, a no treballar i de ficar-se a la política».

L'estada a Sallent anava modificant la conducta del nen: «I tant!: mal educat, mal parlat, un canvi molt gros però malament. I de fons era molt bon sagal. Tenia molt bon cor, això sí. Molt bona persona perquè estimava la gent i hauria fet un favor a qualsevol».

Massana no va saber fins a l'any 1979, quan el dia de Corpus dinava a casa de la Palmira, que en lloc d'anar a Sallent podia haver acabat al Puig dels Eixuts, a casa dels seus tiets Sabina Pujals i Ramon Porta, i ho lamentà: *«Va venir una vegada aquí a dinar i em va dir: "ojalà" se m'hagués quedat la teva mare. No se'm va quedar perquè no anés mal calçat ni mal vestit. De calamitats n'he passat moltes que si se m'hagués quedat la tia no les hauria passat, perquè jo llavors venia del seminari [o escola cristiana?] i hauria pujat igual que vosaltres i hauria estat una persona normal i corrent. I resulta que per no anar mal vestit i mal cuidat he passat gana, he passat fred, he anat mal calçat, he passat moltes calamitats i he fet coses que no hauria fet si se m'hagués quedat la tia».*

Més o menys al cap d'un any de viure a Sallent, Massana tornà a Berga, on treballà a la fàbrica tèxtil de can Rodergas i al taller mecànic de Ramon Canudas, fins que va començar la Guerra Civil, en la qual participà com a voluntari i obtingué el grau de tinent. Al final del conflicte, fou tancat al camp de concentració d'Albatera i, posteriorment, a les presons de Portaceli, Manresa, la Model (Barcelona), la Presó Central de Santa Rita (Carabanchel Bajo) i la Presó Central de Yserías (Madrid). La primavera de 1943, sortí amb llibertat provisional, tot i que cada mes havia de presentar-se a la presó Model i sembla que llavors visqué amb uns parents de Barcelona.¹⁹

Acabada la Guerra, Palmira Porta es casà i se n'anà a viure al carrer Boixader de Berga. Ella recorda que en una ocasió el Marcel·lino passava per allà i es va parar a saludar-la, però no s'hi va poder estar gaire perquè deia que se n'anava a treballar a la mina de Peguera (una que hi havia situada prop d'aquest indret). Ignorem la data exacta i si realment hi treballà o si fou una excusa que donà a la seva cosina.

¹⁹ CLARA, Josep, *Marcel·lí Massana, l'home...*, pàg. 20.

3. EL NAIXEMENT D'UNA LLEENDA

3.1. La rebel·lió del Massana

Massana s'anava presentant regularment a la presó model, però en un moment determinat rebé l'ordre de quedar-s'hi i va decidir no anar-hi més. Segons J.M. Reguant, aquests fets ocorregueren el juliol del 1942:²⁰ *«Hasta un día del mes de julio de 1942, en que la citación de pase de revista comprendía la orden de que en esta ocasión se presentara con manta y demás utensilios preceptivos para pasar una temporada más al albur del destino que le preparaban los nuevos amos de la situación. Este hecho y no otro, le decidió a no aceptar más arbitrariedades ni humillaciones y con el recuerdo todavía fesco y espeluznante del campo de concentración de Albaterra, encaminó sus pasos hacia su comarca natal».*

En canvi, Josep Clara creu que la negativa de quedar-se a la presó s'hauria produït perquè Marcel·lino no havia complert el servei militar i que els fets ocorregueren el 1943,²¹ una data que lliga més que l'anterior amb els fets exposats fins ara: *«Un bon dia el cridaren perquè tenia pendent el servei militar (...) Massana decidí que ja en tenia prou de privacions i correctius, i no féu acte de presència quan el cridaren per incorporar-se a la mili. Fou per aquesta raó (...) que preferí el refugi de la Catalunya rural i muntanyenca en comptes de vestir l'uniforme caqui».*

En una entrevista concedida a Televisió Espanyola els anys setanta²² i que posteriorment s'incorporà dins d'una sèrie anomenada *Els Maquis a Catalunya*, Marcel·lino Massana no deixava clara la raó exacta de la seva rebel·lia, però sí el seu procés de preparació com a maqui i el lloc d'on obtingué l'armament: *«Al cap de tres anys vaig sortir en llibertat provisional i em vaig posar a treballar a Barcelona. Al cap de dos mesos que treballava [per les dades que coneixem podrien haver estat quatre] [i] que ens havíem de presentar cada mes a la Model, em van*

²⁰ REGUANT, José María, *Marcelino Massana ¿terrorismo...?*, pàg. 58.

²¹ Segons un document que aporta, un any més tard encara el reclamaven, car el juny del 1944 la Caja de Reclutamiento de Tarrasa, al·legant que no havia fet el Servei Militar, va demanar l'adreça de Marcel·lino Massana al director de la presó Model. Això i els fets que cita són a CLARRA, Josep, *Marcel·lino Massana. L'home...*, pàg. 40-41. En el capítol que conté aquestes pàgines també s'hi troben dades referents al tema.

²² La informació l'hem extreta d'una cinta de vídeo casolana gravada per Magdalena Domene en una de les ocasions en les quals el programa es va emetre per televisió.

donar l'avís que [hi] havia d'anar [i] que portés una manta i coses i vaig comprendre que era per un mal joc que em volien fer. Llavors vaig marxar cap a vora Berga i ens vàrem "enterar" que la CNT estava organitzada a França i llavors vàrem voler agafar contacte, mai abans volíem saber els camins i ens vàrem dedicar dos anys a fer contraban per conèixer bé els camins de la frontera cap aquí. I al cap de dos anys, quan vàrem estar al corrent dels camins, llavors vàrem anar a la CNT a França [i] els vàrem demanar armes que ens van donar immediatament i això era allà al final del 1944 i llavors vàrem començar la guerrilla».

Ara, gairebé setanta anys després, i havent fet un repàs a la vida del Massana, podem entendre el perquè de la rebel·lió. Si repassem la seva vida, veurem que va pujar sense pares i anant d'un lloc a l'altre, fet que a qualsevol nen li crearia fàcilment problemes emocionals. D'una banda, va rebre una forta influència religiosa i, just tot seguit, una descàrrega d'ideologia política d'allò que es deia esquerres i que era totalment oposada a la que li havien ensenyat fins llavors. A causa de la seva ideologia, es va allistar voluntari a la guerra des de l'inici fins al final, tres anys en què sofrí una situació continuada de desgast tant físic com psíquic. Com que el seu bàndol va perdre i ell tenia graduació, els anys següents se'ls va passar voltant presons.²³ Què es podia esperar que fes una persona així? Arribat l'any 1943, ningú pot dubtar que Massana es devia sentir sol, fastiguejat i frustrat de la vida que li havia tocat viure i d'un cúmul de circumstàncies que l'envoltaven, totes força adverses.²⁴ A més, hem de recordar que era el període d'allò que s'ha anomenat postguerra, on hi havia més gana que abundància. Només una persona que no tingués res a perdre podia atrevir-se a dir no tan directament a un règim, el franquista, del qual Massana coneixia tan bé l'element repressiu i les conseqüències que comportava dir que no. Quines emocions devien passar el 1943 pel cap de Marcehlino? Odi, ràbia, impotència, desesperança, frustració, desengany...? i, com exterioritzar-ho i descarregar-se d'aquest pes? Primer, i com a opció pròpia, plantant cara i dient que no a la seva nova reclusió a la Model i, una mica més tard, influït per tercers, enfrontant-se amb el règim franquista.

²³ Ni Albatea, ni la negativa a fer el servei militar, ni una mala passada: cap cosa per separat justifica l'actitud. En canvi, tot això sumat a la resta de coses que li havien passat en la vida ens donen la clau psicològica del perquè.

²⁴ Parlant clar, era desgraciat.

3.2. De rebel a maqui

Després de negar-se a tornar a ingressar a la Model per tal de fer el servei militar, per evitar males jugades o pel que fos, Massana voltà clandestinament per diversos llocs del Berguedà i el Solsonès cercant feines i fent contraban, fins que finalment emigrà a França, on s'hi establí. És possible que el dia dels Sants Innocents de 1944 atraqués una casa a Gósol, però les accions com a maqui pròpiament dit sembla que es van produir des de finals del 1945 fins al 1950,²⁵ un tema en el qual no entrarem.

S'ha parlat sempre de la relació existent entre les accions de Massana i la Confederació Nacional de Treballadors (CNT)²⁶ però hi ha una qüestió que fins ara ha quedat enlaira: com és que s'hi va relacionar el Marcellino? Va ser una casualitat? Segons ens ha explicat Palmira Porta, hi havia un home a Berga que, a l'hora d'escriure aquest article en brut encara era viu però que ara ja és mort, el cognom del qual comença per la lletra D, que tan aviat era a Espanya com a França i es dedicava clandestinament a buscar gent per fer de maquis. Ella ho sap perquè també va intentar reclutar un nebot seu: *«Hi havia un home d'aquí Berga, que el conec però no en vull dir el nom, que era el "jefe" i anava clandestinament a Manresa i a Manresa es van formar els maquis (vol dir que Manresa era un dels llocs on hi havia contactes per reclutar gent que volgués fer de maqui. A Berga segurament també). Llavors ell es va cuidar de reclutar els que li va semblar i un d'aquests va ser el Massana»*. Sens dubte, el Marcellino era un bon candidat, tant per l'aspecte físic, com pel perfil psicològic i per la seva experiència en el combat. Els contactes es degueren produir poc temps després que Marcellino es negués a anar a la presó, ja que en l'entrevista concedida a Televisió Espanyola deia que durant dos anys havia après els camins del contraban per després fer de guerriller, és a dir, que abans de passar a l'acció va tenir la idea al cap durant dos anys.

²⁵ CLARA, Josep, *Marcel·lí Massana l'home...* Vegeu el capítol "fugida a la muntanya i primeres accions". En els dos capítols següents també hi ha informació sobre les seves accions guerrilleres.

²⁶ Serveixi com a exemple el testimoni de Rosa Guillemau, militant de la CNT a l'exili, la qual en una entrevista concedida a Televisió Espanyola pel programa *Els Maquis a Catalunya*, capítol dedicat a Marcellino Massana, deia: *«Quan venia en aquí estaven més o menys temps a casa. Jo al Massana, més d'una vegada ho he vist, allí venien els del comitè i el xicot agafava i se girava les butxaques al revés i tots els cèntims que portava els donava per a l'organització»*.

3.3. La relació amb la família de Merolla

Ja hem dit que Marcellino Massana i Palmira Porta eren cosins. En el moment de produir-se les accions guerrilleres, ella vivia al carrer Boixader de Berga amb el seu espòs Joan Camprubí i els seus fills Josep i Jordi. A la casa de pagès de Merolla (municipi de Cercs) s'hi estaven els seus pares Ramon i Sabina i els seus germans més petits, la Natàlia, el Sidro i el Ramonet. A més a més, hi havia un mosso conegut com *el Mixu*. Explicuem tot això perquè a través d'aquestes dues unitats familiars ens podrem fer una idea de com eren les visites que el Marcellino feia a les seves amistats o familiars en aquesta època i comprendrem la importància tan gran que donava al fet que ningú sabés que els visitava, ja que si la Guàrdia Civil ho hagués sospitat haurien pogut ser acusats d'encobriment o col·laboració.

El primer que sobta és la naturalitat amb la qual actuava tothom davant la presència del Massana. Fins i tot sabem que en algunes ocasions el Marcellino deixava que un fill de la Palmira, anomenat Jordi, comptés els diners que portava i llavors li donava alguna petita propina.²⁷

«[Venia] de dia, a la tarda, de tant en tant... com aquell que hi va normal sense passar res. Deia a la mare: “tia, tinc mal de ventre, doneu-me medicina” i volia dir que li donés aiguaardent.²⁸ Li deia: “tia, voleu que us expliqui la doctrina?” Es posava a començar per un cap i acabar per l'altre i li explicava tota la doctrina i tota la religió. La sabia tota de dalt a baix. Quan venia, no es parlava mai de política, ni de maquis, ni de res d'aquestes coses. Només venia a veure la família. No va voler relacionar-se amb la família per no fer-li mal [es refereix a aspectes derivats de la seva activitat de maqui: contactes, allotjament, suport logístic, etc.] perquè sabia que si es relacionava amb la família i ho sabien [la Guàrdia Civil] els perjudicaria i ell va dir que a la família no els volia perjudicar mai. Si hi havia d'haver algun perjudicat, que fos un foraster: “Jo a casa de la família no hi vull anar per no comprometre'ls”. I llavors se n'anaven a dormir a una casa de més enllà que hi deien el Serrat del Gall. Ell mateix m'ho va dir la primera vegada que va venir [visita a Berga de 1979] i va dir: “La primera vegada que hi vàrem anar vàrem dormir sense llençols però la segona ja hi van posar llençols” perquè els donaven cèntims per sopar i dormir.

²⁷ Això ens ho ha explicat el Jordi.

²⁸ Feia broma. Això li ho deia perquè quan era petit i havia anat a visitar la seva tia al Puig dels Eixuts li demanava aiguaardent d'aquesta manera.

Quan venien sempre se'n quedava algun dalt de la muntanya a mirar i si hi havia perill d'alguna cosa feien un xiulet i els altres l'avisaven. A casa no havia passat mai això [que hi hagués perill] però en altres cases sí. S'amagaven al garrigar de Merolla, en un serrat sota la Guàrdia, per la banda de La Baells i ells, des de dalt, dominaven tota la carretera [la que llavors anava de Cercs a Berga]. Des d'allà no els podien veure perquè era molt ple de garrics i alzines. Llavors ells quan volien marxar baixaven, passaven la carretera de Cercs, travessaven el Llobregat i pujaven cap la Nou, agafaven les muntanyes aquelles i amunt, llavors cap a la Collada de Toses [si s'esqueia] i cap a França.

Una vegada, quan matàvem els porcs [es refereix a la casa de Merolla, municipi de Cercs, on vivien els pares i germans de la Palmira] va venir amb un seu company, que es deia Panella, que era de Berga. Quan van haver sopat, una estona de broma i van tornar a marxar. Van venir al vespre.

A mi m'havia vingut a veure [al carrer Boixader] però només sortir a la porta i sense explicar-te res: "què féu? Esteu bons? Doncs adéu". Ni entrar a casa.

Saps on anava molt [vol dir de tant en tant]? A cal Parraquer [un hostel situat sota el castell de Berga, al costat del que llavors era la carretera que unia Cercs i Berga]. Allà, com que venia de pas, moltes vegades hi entrava. De vegades hi anava a menjar, de vegades hi anava a fer el got, a demanar la família què feia [Elvira, la dona de la casa, era germana de la Palmira]. No és que hi anés molt però hi anava».

A finals de 1949 al Berguedà, el Bages i altres contrades es detingueren i s'executaren, atenint-se a la llei de fugues, diverses persones relacionades amb el Marcellino (gent de Santa Eugènia, de la família Guitó de Sallent, etc.). Durant els anys en què actuà el Massana, la casa de Merolla no va estar mai escorcollada ni va ser sospitosa de res. De fet, eren encobridors però no col·laboradors i segurament ningú, o gairebé ningú, sabia que el Marcellino els visitava de tant en tant. Això mateix degué passar amb els familiars d'altres maquis: «No havia vingut mai [la Guàrdia Civil] a fer cap registre, ni a preguntar pel Massana: ni a casa meva [carrer Boixader] ni a Merolla [casa dels pares i germans de la Palmira]. Això sí que no.

A nosaltres no ens van dir res. Van enviar a buscar el meu pare. Va haver d'anar a la Guàrdia Civil i va dir que no tenia res a veure amb el Massana. És clar, encara que els seus avis l'haguessin recollit no portaven els noms. El van deixar marxar. Mai fora de casa s'havia parlat del Massana».

3.4. Algunes curiositats

En aquest apartat, hem aplegat tot un seguit de fets curiosos o anecdòtics que la Palmira ens ha explicat sobre el Marcellino, gairebé tots ells inèdits fins ara, i que li han arribat per experiència pròpia, pels familiars, gent de Berga o bé pel mateix Massana l'any 1979. Potser alguns són meitat realitat i meitat llegenda, però en tot cas és interessant recollir-los. A cadascun ens hem permès de posar-hi un títol.

Massana “el Xapòtil”: *«Era l'home més buscat i l'home menys conegut perquè la policia [Guàrdia Civil] no el coneixia. La policia es pensava que era un home d'aquests tan lleugers i ell era molt xapòtil, com un pagesot, a poc a poc i tot pausat. I es veu que no els cabia a la barretina que fos el Massana».*

Un lladre educat: *«Anava a una casa rica i ell deia que no robava mai, perquè ell no agafava mai res d'enlloc: l'hi donaven. I si hi havia una casa que tingués molta necessitat els donava cèntims. I és veritat que deien: “roba els rics i llavors ho dona als pobres”. I és veritat que ho havia fet perquè sé de gent que els n'hi havia donat i altra gent que m'havien dit: “el Massana va donar cèntims a aquella casa perquè tenien molta necessitat”. Però com que eren coses que es feien tan d'amagat només en parlaven així, amb comptagotes»²⁹.*

Un maqui amb pulmonia: *«Una vegada va estar malalt i se'n va anar amb la seva tia [Pepa Massana, coneguda com a Pepa Galana], al carrer Harmonia [Berga], que era una germana del seu pare. Una gent treballadora però que anava molt justa. Va passar una pulmonia. Aquella dona se'n va anar a casa d'una carnissera i li va dir: “Ramona [Ramona Berenguer], no em preguntis res, però em fiaràs el caldo i una mica de carn? Quan pugui ja t'ho pagaré”. La carnissera li va dir: “vine a buscar el que vulguis”, perquè ja es va pensar per a qui era. Cada dia [entenem cada dia que en necessitava] anava a buscar caldo [tall per a fer caldo], a buscar carn, i tot. Quan va estar bé ell [el Massana] va tornar a marxar i quan va tenir cèntims ja els va enviar a la seva tia i la seva tia va anar a pagar».*

Escales i carrers: *«[els guàrdies civils] No sabien mai si l'havien de buscar a la dreta o a l'esquerra perquè si el buscaven, com que sabia tots els carrers de Berga, s'amagava on fos. Sabia moltes escales que sortien d'un carrer a l'altre. Abans no*

²⁹ És important fer notar que, a més de la família, hi havia gent que també protegia el Massana amb el silenci.

es tancaven les portes. Ara es tanca tot però abans no. Sí, podies anar-li al darrere! Espavila't!»³⁰

Per tal que em conegueu: «De primer que feia de maqui va anar a una casa de pagès que tenien un jove llogat per ensenyar la canalla, per fer de mestre.³¹ Hi va anar el Massana amb la seva colla a demanar cèntims. Llavors va sortir aquest [el mestre] en defensa de l'amo i li va dir [el Massana]: qui ets tu? Jo sóc el mestre de la casa. Coneixes al Massana? no. Doncs ara el coneixeràs. I li va tirar un tret al genoll i de poc li van haver de tallar la cama».

Guàrdia Civil amable: «Van tenir l'avís els Guàrdies Civils que corrien els maquis per Berga i van sortir corrents a buscar-los. Jo no sé si pujaven del carrer Major o pujaven de baix, de la plaça Sant Ramon. [A Massana i els seus] els Guàrdies civils els empaitaven. Se'n van anar cap el Molí de la Sal i cap allà a pujar per aquells carrers. El Marcel·lino, passant davant del cal Farràs, es clava entrebancava amb l'esglaó i ja és llarg allà a terra. Passa la Guàrdia Civil, l'agafa pel braç i li diu: "t'has fet mal?" [contesta Massana] "no". I el Guàrdia Civil va marxar corrent amunt i ell es girà, s'espolsà i se'n va anar a pujar cap a Sant Francesc».³²

Negocis bruts: «Tenien una reunió en un panteó del cementiri i el Peret de cal Posquies els baixava menjar. I va resultar un dia que va venir l'amo del panteó i va trobar tot de burilles al terra i va cridar al Cecília [l'enterramorts] que ell volia el panteó net i llavors es va descobrir.³³ El Peret de cal Posquies se'n va escapar perquè encara que la gent sabés que els portava menjar ningú va dir res. Enreda't! Va ser llavors quan això va anar explotant».³⁴

³⁰ Precisament l'èxit de les accions del maqui Massana va raure en el bon coneixement del terreny, molt superior al que tenia la Guàrdia Civil, formada per gent d'altres indrets d'Espanya que coneixia poc les contrades.

³¹ Es tractava de Ricard Cuadra Dotor, que es casà amb una cosina del marit de la Palmira.

³² Notin el fet que la Guàrdia Civil buscava el Massana però no sabia com era.

³³ Evidentment, l'amo del panteó va descobrir que algú hi havia entrat, però les detencions que es practicaren relacionades amb la reunió responien a altres causes i motius que no tenien res a veure amb la trobada de burilles. Aquesta versió era la que explicava la gent de Berga.

³⁴ Està relacionada amb una reunió que es realitzà el 1948 al cementiri de Berga entre Josep Peirats, secretari general de la CNT a França, i activistes clandestins de la CNT d'Espanya. CLARA, Josep, *Marcel·lí Massana, l'home...*, pàg. 61-65. Notis un cop més com la gent col·laborava i callava per voluntat pròpia. És possible que s'haguessin celebrat altres reunions de maquis en aquest lloc, no necessàriament una de sola.

Falses atribucions: «*Quan passava una cosa tot ho feia el Massana... hi ha moltes coses que les va fer el Massana i el Massana no hi té res a veure*».³⁵

4. DEL CORPUS AL RÈQUIEM

El 1950, Marcellino realitzava les seves darreres accions a Catalunya com a maqui, i més o menys aquesta devia ser la data en què veié per darrera vegada, abans de la mort de Franco, els seus familiars de Merolla i del carrer Boixader. No hi va haver comiat, ja que les circumstàncies eren imprevisibles: «*Ja no va venir més fins que va poder venir després quan es va haver mort el Franco*».

De tant en tant, la família Porta Pujals rebia alguna notícia a través d'algun familiar comú i fins i tot Massana els féu arribar una foto d'ell i Maria Calvó com a record del seu casament, ocorregut el desembre de 1956.³⁶

Durant el Corpus de 1979, Marcellino Massana retornà durant uns dies a Berga, coincidint amb la Patum, i aprofità per visitar almenys dues vegades la Palmira (que ja no vivia al carrer Boixader). El segon cop, dinaren tots junts per la Patum (Corpus).³⁷ De les converses efectuades entre el Marcellino i la Palmira en aquestes dues trobades n'han sortit alguns dels relats del present article que, a més a més, foren escoltats per altres persones del cercle familiar.

La darrera vegada que el Massana va estar a Catalunya, segons Palmira Porta, va tenir un final dramàtic: «Va venir una vegada i se'n va emportar una meva cosina de Sallent [Maria Guitó, que també era cosina del Marcellino] perquè veiés la casa i perquè passés uns dies allà amb ells [A l'Ariège]. Quan van passar a la collada de Toses [encara no existia el Túnel del Cadí] ella estava adormida al cotxe, van tenir un accident i els van haver de portar a l'hospital de Puigcerdà. Llavors va venir la seva dona a buscar a ell, i a ella [la] van venir [a buscar] les seves filles i la van portar a Manresa [a l'hospital]. I ella d'aquella feta es va morir». Segons ens ha comentat la Palmira, Massana no assistí a l'enterrament perquè la Pepeta, germana de la difunta, s'havia enrabiat amb el

³⁵ Encara la gent del Berguedà recorda que hi havia gent que feia malifetes i es feia passar pel Massana, o bé se li imputaven accions en les quals no hi tenia res a veure.

³⁶ Data extreta de CLARA, Josep, *Marcel·lí Massana, l'home...*, pàg. 173.

³⁷ Era un dels cinc dies que dura la Patum.

Marcellino a causa de l'accident. En el moment de tancar aquest article encara no hem pogut aclarir la data dels fets, però sabem que l'accident va ser pels volts d'agost i creiem que s'hauria de situar el 1979 o el 1980.

La branca familiar Porta Pujals mai va conèixer Maria Calvó, la dona de Massana: *«La seva dona no havia vingut mai perquè ell ja estava retirat, es va comprar aquella caseta de pagès, hi tenia bestiar i no podien marxar mai tots dos. Quan un venia es quedava l'altre, però la seva dona més aviat anava a casa dels seus familiars. Aquí amb nosaltres no hi havia vingut mai»*.

És per això que en el moment de la mort de Marcellino Massana Vancell, el 21 de maig de 1981, ningú els va avisar particularment: *«Per la família d'aquí vàrem saber que el Marcellino acabava de dinar trempat i bé, i li havia vingut un atac de cor»*. Es va sentir a dir que a Berga s'havien organitzat dos autocars per anar a l'enterrament, però cap dels familiars Porta Pujals hi anà degut a la llunyania de l'indret (l'Ariège), diversos motius personals i professionals, i sobretot pel distanciament que s'havia produït després de tants anys.

5. MASSANA I TARRADELLAS: AMICS O ENEMICS?

Un dels temes més inesperats de conversa que va sorgir entre el Marcellino i la família de la Palmira durant el dinar de Corpus va ser el de la relació de Tarradellas amb Massana. Segons recorden els assistents, Marcellino mostrava un descontentament i un ressentiment molt gran vers Josep Tarradellas, personatge, recordem, que va marxar a França al final de la guerra com a conseller de la Generalitat i va tornar durant els primers anys de la democràcia convertit en president. Massana l'acusava, fins i tot, d'haver-se quedat diners. La Palmira recorda el que li havia dit el Marcellino: *«A França també els van enganyar. Els van tenir com a soldats i que vinguessin a fer sabotatges i a robar aquí a Espanya per derrocar els feixistes i que ells els ajudarien i els donarien molt. Els feien venir a buscar diners aquí i llavors se'ls quedava el Tarradellas. El Tarradellas i la seva comitiva recaptaven [podien haver rebut] els diners dels maquis. Quan [el Massana] se'n va donar compte ho va abandonar: "vàrem veure que els cèntims se'ls anaven quedant i per nosaltres no hi havia res. Ens deien: tot el que recollíu és tot per Catalunya i ells es van anar comprant propietats a França i nosaltres vàrem tenir els treballs". [I això qui t'ho va explicar?] El Marcellino, aquí, a la taula, aquí m'ho va explicar. Això m'ho va dir el Marcellino»*.

Quan el Massana parlava de rebre diners i que els donarien tant, més que lucre personal segurament es referia al fet que els maquis esperaven rebre diners per finançar les seves accions i el que hagueren de fer fou obtenir-los pel seu compte mitjançant assalts i segrestos. Aquest era un dels problemes que preocupaven Massana quan el 1959 va rebre l'oferta de tornar a fer de guerriller,³⁸ proposició que rebutjà.

Pel que fa a la pretesa recaptació de diners per part de Tarradellas i la seva relació amb Massana, seria un tema que caldria investigar a fons, igual que la procedència de la possible fortuna de Tarradellas a França. De totes maneres, com que el Marcellino sembla ser, donava els diners que aconseguia fent de maqui a la CNT,³⁹ aquesta associació podria haver cedit fons per tal d'ajudar algun grup, col·lectiu o alguna entitat relacionada amb la Generalitat de l'exili (i, per tant, Tarradellas). El cert és que no tenim constància que s'hagi pogut saber del tot on anaven a parar els diners que la CNT recaptava dels maquis i, per tant, el seu destí podria haver estat qualsevol: accions revolucionàries, ajut als exiliats i, per què no, la butxaca d'algué que fes negoci amb tot això.

No deixen de ser sorprenents aquestes paraules que es posen en boca del Marcellino i podríem pensar que són una invenció o una mala interpretació de les seves frases, però és que altres persones que el 1979 havien parlat amb ell dins de cercles tancats, mai públics, també recorden haver sentit acusacions semblants. Caldria un estudi aprofundit i imparcial sobre tots aquests temes, que sens dubte van més enllà de la pretensió d'aquest article.

6. ACLARIMENTS

Bona part dels autors que han escrit sobre la vida de Marcellino Massana no han conegut a fons el Berguedà ni la seva toponímia, fet que ha provocat la tergiversació d'alguns topònims o antropònims. Aquí donarem la nostra versió sobre els mateixos, per tal que en el futur es puguin corregir aquests errors.

Marcellino:⁴⁰ en algunes publicacions en llengua catalana s'adapta aquest nom propi a la normativa lingüística i s'escriu Marcellí. La denominació no és correcta, ja que tothom l'havia conegut com a Marcellino, pronunciat amb

³⁸ CLARA, Josep, *Marcel·lino Massana, l'home...*, pàg. 174-177.

³⁹ Vegeu nota 23.

⁴⁰ El nom del protagonista.

u final, i fins i tot ell s'anomenava així. No té sentit utilitzar un nom amb el qual no se sentia identificat, i molt menys quan actualment en els textos escrits no es catalanitzen pas tots els noms (exemples com ara Rocío, William Shakespeare, Montilla, Manuela de Madre, etc.). O es respecten tots o no se'n respecta cap. En l'època era usual que persones de famílies catalanes s'anomenessin Franciscu o Sidru, per citar dos exemples.

*Santa Eugínia*⁴¹: alguns autors ho volen normalitzar lingüísticament i escriuen Santa Eugènia, quan en realitat ignoren que la identificació i el canvi de la "e" per la "i" és un tret usual del català i normal a la pronúncia de la zona. Si pregunten a la gent de Berga on és Santa Eugènia hauran de pensar-s'ho, però si en canvi els demanen on és Santa Eugínia de seguida contestaran.

Vilaformiu·⁴² aquest és el topònim correcte i l'utilitzat per la gent de la contrada. En gran part de les publicacions apareix en formes com Vila Forniu o Vilaformiu. Un autor en el seu dia ho va escriure amb "n", malament, i els que han seguit al darrere no s'han preocupat de comprovar si era correcte.

Cecília·⁴³ aquest és el mot de la família que durant generacions ha exercit l'ofici d'enterramorts a Berga. En alguns llocs apareix com a Sicília, denominació falsa.

Pont del Molí de la Sala: aquest és l'indret on la Guàrdia Civil matà tres persones relacionades amb el Massana l'any 1949. En algunes publicacions, aquest lloc es coneix com a Pont de Vilada, una denominació errònia, ja que l'indret dista quilòmetres d'aquesta població i perquè si preguntem a qualsevol habitant de la zona on és el pont de Vilada contestarà que al costat de l'actual camp de futbol, sota el trencant que de Vilada du a Castell d'Alarenç.

7. CONCLUSIONS

Massana va ser un nen que, a diferència del seu germà, constantment va haver d'anar d'una casa a una altra i d'una situació enrevessada a una

⁴¹ És una casa de pagès propera a l'església de Sant Quirze de Pedret. Els habitants de la casa eren col·laboradors del Massana.

⁴² Prop seu hi havia la mina del Roc Gros, on treballava el pare del Marcellino.

⁴³ Detingut a causa de la reunió de dirigents de la CNT al cementiri de Berga.

de complicada: així, enmig d'estades a casa dels seus tiets i tietes, i d'una família força normal com devia ser la de la dida, als set anys passà a una forta disciplina religiosa; als tretze, a un bombardeig d'idees de les esquerres radicals d'aquell temps, seguit d'un període de formació laboral trencat per un allistament voluntari que durà gairebé tota la Guerra Civil. El posterior confinament en un camp de concentració, anys de presó, la repressió franquista, les dificultats per trobar feina i la misèria que es vivia després de la Guerra, a la força havien de provocar a Massana situacions de desencís, impotència, ràbia, descontentament, desesperança, conflictes interns de pensament, etc., tot un cúmul de sensacions que el dugueren a convertir-se en un rebel i a canalitzar totes les forces contra l'únic enemic físic que podia atacar: el règim franquista. La lluita que va començar amb la guerra, per a ell encara no s'havia acabat. Amb les circumstàncies que hem presentat no és gens difícil d'entendre que aviat pogués assumir com a seves les idees de la lluita clandestina que proposava la CNT i que acabés convertit en maqui.

Cal fer especial atenció a l'any que passà amb els seus familiars de Sallent, ja que és clau per entendre d'on li van provenir les idees polítiques. La seva situació personal i aquestes idees el deixaren a punt perquè els reclutadors de maquis trobessin en ell un candidat ideal.

Curiosa és la possible relació entre Massana i Tarradellas, un fet que sens dubte caldria estudiar més profundament i que potser ens ajudaria a aclarir aspectes sobre l'actuació dels consellers de la Generalitat a l'exili, ja fos en positiu o en negatiu.

El present article no pretén ésser una biografia extensa de Marcellino Massana, aspecte aquest que ja ha estat tractat per altres autors, sinó tan sols una ajuda per tal d'aclarir alguns dels fets que foren clau en la seva futura formació com a maqui, els quals estan vistos per una persona que formava part de l'entorn familiar.

El redactat definitiu d'aquest article ha estat llegit a Palmira Porta per tal d'evitar males interpretacions dels fets que havia explicat i poder garantir la integritat del seu testimoni. En el moment de fer aquesta revisió, el gener de 2011, té 92 anys i conserva bé les facultats físiques i mentals.⁴⁴

⁴⁴ L'autor d'aquest article conegué Marcellino Massana el 1979 i conversà amb ell.